

seen järjestelmään ja uskonnollisuuteen. Molempia yhdistää myös ennen Yhdysvaltoihin muuttoa esitetty kriittinen arvio Yhdysvalloista.

Philip Schaff oli 1800-luvulla elänyt sveitsiläis-saksalainen teologi, joka opiskeli useissa merkittävässä saksalaisissa yliopistoissa ennen muuttoaan Yhdysvaltoihin. Yhdysvalloissa hän toimi opettajana ensin Mercersburgin seminaarissa ja myöhemmin New Yorkin Union Theological Seminaryssa. Yhdysvalloissa Schaff alkoi arvostaa uskonnollisen yhteisön mahdollisuutta toimia itsenäisesti ja päättää omista asioistaan ilman maallisen vallan valvontaa. Hänen arvionsa mukaan Yhdysvalloissa oli enemmän hurskautta ja seurakunnan käytännön toimintaa kuin missään muualla maailmassa, ja hän arveli, että Yhdysvalloissa saattaisi olla protestantismien tulevaisuus ja reformaatiokristillisyyden työssijä. Yhdysvaltojen uskonnollisuuden todellinen merkitys kristinuskolle ilmenee, kun sitä vertaa eurooppalaiseen uskonnollisuuteen, jossa kirkot olivat tiiviisti sidoksissa valtioon 1800-luvulla. Schaffin mielestä maallisesta vallasta itsenäinen, vapaa kristinusko oli Yhdysvaltojen suurin saavutus, ja samalla modernin historian merkittävimpiä kehityksiä.

Jacques Maritain oli ranskalainen humanisti, joka kääntyi katolisuuteen yhdessä vaimonsa kanssa. Avioparin ollessa luentokierteueella Pohjois-Amerikassa vuonna 1940 Saksa miehitti heidän kotimaansa ja he päättivät jäädä Yhdysvaltoihin. Maritain koki, että Yhdysvalloissa vallitseva hengellinen elinvoimaisuus ja moraalinen idealismi pitivät Eurooppaa ravistavia, fasistisia ja kommunistisia voimia loitolla. Moraalinen ja uskonnollinen vapaus olivat hänen mielestään aidon demokratian ja vapauden ehtoja. Maritain oli teologialtaan tomisti, joka suhtautui luomakuntaan optimistisesti. Vaikka amerikkalainen uskonnollisuus oli hyvin lahkoutunutta, hän arvioi Yhdysvaltojen perustus-

laillisten oikeuksien olevan lähempänä kristillisiä ja luonnonoikeudellisia (natural law) ihanteita kuin esimerkiksi Ranskan vallankumouksen kohdalla. Tästä syystä hän piti tehtäväänään saada katolinen kirkko harjoittamaan uudelleen suhteensa 1800-luvulla tuomitsemaansa demokratiaan ja uskonnolliseen vapauteen. Maritainin mielestä suurin ero Yhdysvaltojen ja Euroopan välillä on Yhdysvalloissa vallitseva ainutlaatuinen suhde uskonnon, valtion ja yhteisön välillä. Schaffin tavoin myös hän arvioi, että Yhdysvaltojen merkittävin lahja ihmiskunnalle on uskonnonvapaus ja vapaaehtoisuus uskon harjoittamisessa.

Viimeisessä luvussa Howard tekee johtopäätöksensä. Kristinuskon ja demokratian välisen suhteen kehitys on ollut erilainen Yhdysvalloissa ja Euroopassa. Euroopassa vallankumouksien aikakaudella suhde oli dialektinen: kristinusko ja demokratia koettiin yhteensopimattomiksi. Yhdysvalloissa suhde on ollut kaksoiskierteen kaltainen: kristinusko ja demokratia vaikuttavat toisiinsa. Eurooppalaisen silmin amerikkalainen kaksoiskierremalli herätti kritiikkiä sekä oikealta että vasemmalta: perinteistä kruunun ja alttarin liittoumaa kannattanut ajattelija koki lahkoutuneen amerikkalaisen uskonnon hulluuden perikuvana ja vasemmistolainen, joka liitti uskonnonvastaisuuden ja sekularisaation kehitykseen ja modernisaatioon, koki amerikkalaisen yhteiskunnan liian uskonnollisena.

Howardin tulkintamalli eurooppalaisesta Yhdysvaltoihin kohdistuvasta kritiikistä tarjoaa laaja-alaisen näkökulman, joka selittää monia eurooppalaisia, Yhdysvaltoja koskevia näkemyksiä. Hänen mielestään kirjassa esitetyt perinteiset katsantokannat ovat taustalla myös nykyajan eurooppalaisessa yhdysvaltakritiikissä. Hän haluaa kuitenkin korostaa, että on myös poikkeavia mielipiteitä, kuten optimistisesti Yhdysvaltoihin suhtautuvien Schaffin ja Maritainin näkemykset.

Teos on mielenkiintoinen ja valaiseva, ja se auttaa lukijaa ymmärtämään eurooppalaisen kritiikin taustalla vaikuttavia olosuhteita ja syitä. Lukija jää kuitenkin kaipaamaan lisätietoa amerikkalaisten suhtautumisesta uskontoon, sillä kirja tarjoaa tätä vain eurooppalaisten arvioiden välityksellä.

MIIKA TUCKER
TEOL. MAIST., JERUSALEM,
ISRAEL

VILLE JALOVAARA Kirkko, Kekkonen ja politiikka 1962–1982. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 219. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura 2011. 305 s.

Ville Jalovaara väitteli vuonna 2007 teologian tohtoriksi tutkimusellaan *Kirkko, Kekkonen ja kommunismi poliittisina kriisivuosina 1958–1962*. Vuonna 2011 teokselle ilmestyi kaksi seuraavaa vuosikymmentä käsittävä jatko-osa *Kirkko, Kekkonen ja politiikka 1962–1982*. Tutkimus täydentää kuvaa kirkon roolista kylmässä sodassa ja parhaimmillaan korjaa perustellusti tutkimuskirjallisuudessa aiemmin esitettyjä tulkintoja.

Jalovaaran väitöstutkimuksen otsikossa mainittu ”kommunismi” on jatko-osassa korvautunut ”politiikalla”. Kommunismi olisikin ollut liian rajaava termi aikakaudelle, jona kirkon johdon suhteessa puoluepolitiikkaan ilmeni monia uudenlaisia säikeitä ja jännitteitä – ei vähiten Suomen Kristillisen Liiton (SKL) nousun myötä. Otsikossa voi myös halutessaan nähdä sanaleikin: Urho Kekkonen valta-asema oli tutkittavalla kaudella jo niin suvereeni, että hänet voi käsitteidenkin tasolla nostaa politiikan ”ulkopuolelle”: politiikko oli noussut valtiomieheksi, kuten *Kotimaan* päätoimittaja Erkki Kario toisteli Jalovaaran havainnon mukaan useita kertoja.

Näistä seikoista huolimatta otsikko herättää kysymyksiä ja tuo tehtävänasetteluun haastavuutta. Lukija kaipaa tietoa, miten pääotsikon ”politiikka” – jo itsessään vaikeasti hallittava käsite – on määritelty ja rajattu tutkimuksessa. Kirjan tehtävänasettelussa Jalovaara luettelee poliittista valtaa käyttävät instituutiot mutta ei lähde tarkemmin pohtimaan tai rajaamaan politiikka-käsitteen käyttöä. Sen sijaan hän toteaa laaja-alaisesti, että tutkimuksen tavoitteena on tarkastella kirkon suhdetta kommunismiin ja Suomen poliittisiin vallanpitäjiin vuosina 1962–1982.

Tutkimuksen tarkastelujakso ulottuu kevään 1962 hallitusneuvotteluista uuden presidentin valintaan vuonna 1982. Kuten väitöskirjassa, tarkastelun kohteina ovat luterilaisen kirkon osalta virassa olevat piispat ja *Kotimaa*-lehden kannanotot. Tarkastelujakson pituuden vuoksi toimijoiden rajaaminen onkin erityisen tärkeää. Jalovaara asettaa tavoitteekseen selvittää, mikä oli kirkon rooli kamppailussa Suomen suunnasta.

Jalovaara osoittaa, että kirkko pyrki niin julkisilla kuin kullissientakaisilla toimillaan ehkäisemään ääriivasemmiston poliittisen painoarvon nousua. Nämä toimet johtivat 1960-luvun puolivälissä kirkon arvovaltappioihin, kun kulttuuri-ilmapiiirin muutos vasemmalle arviointiin kirkossa todellista vähäisemmäksi. Toisaalta kirkon edustajat eivät uskaltaneet kovin nopeasti luopua peloistaan tuulen kääntyessä seuraavalla vuosikymmenellä. Jalovaara osoittaa, että ennen kaikkea ääriivasemmiston poliittisen voiman hiipuminen 1970-luvun loppupuolella vapautti kirkon edustajat puhumaan kansandemokraateista aiempaa sovinnollisempaan sävyyn. Sen sijaan *Kotimaan* ja piispojen suhtautuminen Suomen Kristilliseen Liittoon säilyi Jalovaaran mukaan avoimen negatiivisena läpi tutkimusjakson. Havainto on perusteiltaan epäilemättä oikea, mutta Jalovaaran siteeraamat lähteet sisältävät myös

viitteitä siihen suuntaan, että SKL:n nousu pakotti sietämään puoluetta ja käsittelemään sitä aiempaa varovaisemmin.

Ulkopolitiikassa piispat seurasivat Jalovaaran mukaan tarkasti Suomen virallista linjaa ja ottivat huomioon pienetkin suunnantarkistukset. *Kotimaa* taas edusti päätoimittaja Leino Hassisen kaudella itäblokin uskonnonvapausongelmien käsittelyssä avoimempaa linjaa kuin piispat. Suhtautuminen Stefanus-lähehtyksen toimintaan aiheutti hetkelisesti 1970-luvun puolivälissä julkisen skisman lehden ja piispojen välille. Jalovaara liittää tapahtumat kiitettävästi Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin taustaan.

Kirkko ja Kekkonen etäännyivät toisistaan 1960-luvun puolivälisestä lähtien, mutta keskeisissä asioissa kirkon luottamus tasavallan presidenttiin ei horjunut. Tosin *Kotimaan* kannanotoissa pohdittiin periaatteellisella tasolla kriittisesti yhden henkilön presidenttikauden pidentymistä ja vastustettiin avoimesti vuoden 1973 poikkeuslakia, mikä oli tuohon aikaan harvinaista. Jalovaara toteaa kuitenkin, että kirkko katsoi Kekkonen turvaavan Suomen itsenäisyyttä ja kansanvaltaista yhteiskuntajärjestelmää ja tuki siksi Kekosta. Kirkko osallistui kamppailuun Suomen suunnasta tukemalla Kekosta ja – osittain kyseisen tuen kannalta ristiriitaisesti – vieroksumalla ääriivasemmiston pääsyä poliittisille vastuupaikoille.

Tutkimuksen näkökulma on laaja, ja toisaalta käsiteltävä ajanjakso on huomattavasti pidempi kuin Jalovaaran väitöskirjassa. Lähtökohdista tekstin jäsentämiseksi ja taustoitamiseksi on näin ollen vaativa. Väitöskirjaa ajoittain vaivannut sirpaleisuus onkin kertautunut uudessa teoksessa. Yksittäinen alaluku saattaa sisältää hyvin moninaisia teemoja ja tapahtumia, joita lukija ei läheskään aina osaa otsikon perusteella odottaa ja jotka eivät välttämättä kytkeydy analyysin kautta jänneväksi kokonaisuudeksi.

Jalovaaran päähuomio on perustellusti kirkon huolessa Suomen kansainvälisestä asemasta ja yhteiskuntajärjestelmästä. Kylmän sodan asetelmia ja presidentti-instituutiota koskevat kohdat on myös taustoitettu ansiokkaasti. Sen sijaan monet pääpainoltaan sisäpoliittiset teemat jäävät vähäiselle taustoitukselle. Esimerkiksi käy koulujen uskonnonopetus. Jalovaara nostaa toistuvasti esiin lähteitä, joissa on tavalla tai toisella esillä koulujen uskonnonopetuksen tulevaisuus. Tällaiset viittaukset olisivat kaivanneet monin paikoin rinnalleen selvitystä siitä, millaisia muutoksia uskonnonopetuksen asemassa kulloinkin toteutettiin tai suunniteltiin. Vain siten kannanotot olisivat luontevasti asettuneet historialliseen yhteyteensä. Kuvaavaa on, että kirjallisuusluettelosta löytyy asiaankuuluvasti ulkoasiainhallinnon historia-teossarja mutta ei opetusministeriön historiateoksia. Viimeksi mainitut olisivat antaneet taustaa monille Jalovaaran käsittelemille koulutus- ja kulttuuripoliittisille teemoille.

Jalovaara tuo havainnollisesti esiin *Kotimaa*-lehden perinteisen, hallitusneuvottelujen aikaisen huolen opetusministerin henkilöstä. Sen sijaan muuten tutkija ei kiinnitä kovin paljon huomiota piispojen ja *Kotimaan* suhteeseen näihin kirkon kannalta tärkeisiin ministereihin. Kun tehtäväksi on määritelty tutkia kirkon suhdetta paitsi kommunismiin myös poliittisiin vallanpitäjiin, jotkin teoksessa käsitellyt, tutkimustehtävän kannalta melko kehälliset teemat olisi ehkä voinut sivuuttaa ja raivata lisätilaa opetusministeriön ministerien käsittelylle. Esimerkiksi arkkipiispan ja ministereiden puheenvuorot kirkolliskokouksen yhteydessä pidetyissä kahvitilaisuuksissa olisivat järjestelmällisesti tarkasteltuina osoittaneet 1970-luvun kuluessa muutoksen sosiaalidemokraattien Ulf Sundqvistin ajasta Suomen ruotsalaisen kansanpuolueen (RKP) Pär Stenbäckin kauteen. Nyt Stenbäckiin ei viitata lainkaan, vaikka hän oli kirkon ja valtion käy-

tännön suhteiden kannalta keskeinen henkilö 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa.

Pääpainoltaan sisäpoliittisten teemojen käsittelyn syventäminen olisi ollut epäilemättä vaarassa hajottaa kirjan rakennetta entisestään. Pohdinta palaakin lähtöpisteeseen eli kirjan otsikkoon ja tehtävänaseteluun. Olisiko esimerkiksi tehtävänasettelussa eräässä kohdassa mainittu ”kamppailu Suomen suunnasta” ollut kirjan otsikkoonkin sopiva ilmaus laajan politiikka-käsitteen sijaan? Kylmän sodan tilanteessa politiikan eri osa-alueet olivat toki sidoksissa toisiinsa, mutta tämäntapainen otsikointi ja tehtävänasettelu olisi ehkä vapauttanut tekijän käsittelemästä joitakin ilmiöitä, jotka nyt sirpaloittavat tekstiä ja joiden taustoittamiseen ei ole ollut riittäviä mahdollisuuksia. Huomion olisi voinut keskittää niihin teemoihin ja vaiheisiin, joissa kaikkein selvimmin oli kyse Suomen suunnasta ja yhteiskuntajärjestelmästä kylmän sodan maailmassa.

Jalovaara kirjoittaa sujuvasti ja ilmeikkäästi. Tosin ajoittain uhkana on liiallinenkin lennokkuus. Harmillinen virhe on vuotta 1968 koskeva maininta ”kokoomuksen kansanedustajasta Casimir Ehrnroothista”. Vuorineuvos on sekoittunut RKP:n tuolloiseen kansanedustajaan Georg C. Ehrnroothiin. Tekstin seuraamista häiritsevät myös vuosilukuja koskevat horjuvuudet käsiteltäessä UKK-sopimusta ja metallialan lakon vaiheita vuosina 1970–1971. Kiihosta kirjoittaja ansaitsee siitä, että kirjan lopussa on henkilöhakemiston ohella myös asiasanahakemisto. Edelleen on paikallaan alleviivata, että Jalovaaran teos tarjoaa monin paikoin ansiokasta ja punnittua analyysia kirkon roolista kamppailtaessa Suomen suunnasta.

JAAKKO OLAVI ANTILA
TEOL. TRI, NURMO

LEENA NISSINEN

Rajansa kaikella: Miten estää myötätuntouupumisen? Helsinki: Edita 2012. 258 s.

Aloittaessani sairaalasielunhoitajan erikoistumiskoulutuksen eräs opiskelija otti puheeksi myötätuntouupumuksen. Toinen opiskelija hämmästeli, ettemme kai jo tässä vaiheessa työuraa ala puhua uupumuksesta. Itse ajattelen, kuten Nissinen kirjoittaa, että tietoisuus myötätuntouupumuksesta on eduksi sen estämiselle. On hyvä, että myötätuntostressistä ja -uupumuksesta puhutaan työyhteisöissä, koulutuksissa ja esimiestasolla, ja että työntekijä itse miettii omaa tapaansa toimia ja reagoida myötätuntostressiin.

Leena Nissinen on työnohjaaja, kouluttaja ja psykoterapeutti eli itsekin ammattiauttaja. *Rajansa kaikella* on sisarteos Nissisen aiemmin ilmestyneelle kirjalle *Auttamisen rajoilla: Myötätuntouupumisen synty ja ehkäisy*. Kirja tarjoaa paljon hyvää perustietoa myötätuntostressistä ja -uupumisesta. Ne ovat sukulaiskäsitteitä, jotka ovat verrattavissa käsitepariin työstressi ja työuupumus. Kohtuullinen määrä stressiä aktivoi ja aikaansaa tyydytystä työssä. Liian suuri stressi kehittyy uupumiseksi. Myötätuntouupuminen tarkoittaa ihmissuhdetyöntekijän työuupumusta. Kirjan pääviesti on, että ”myötätuntoisuus on hyvä voima, joka vie ihmisiä lähemmäs toisiaan jakamaan arjen vastoinkäymisiä ja toimimaan yhdessä paremman arjen puolesta” (s. 10). Vaikka myötätuntoisuus väsyttää, siitä syntyy paljon työniloa ja toivoa.

Kun Nissinen toimi kouluttajana, hän sai runsaasti palautetta siitä, että emotionaalisen paineen käsittelyyn ei ole tarjolla paljon välineitä. Hän asetti tavoitteekseen kirjoittaa kirjan, ”jonka avulla työntekijät ja työyhteisöt voisivat tutkia työtodellisuuttaan emotionaalisten pro-

sessien näkökulmasta” (s. 8). Tämän tavoitteen kirjoittaja lunastaa. Teoksessa tarkastellaan työelämän ihmissuhteiden henkistä kuormittavuutta ja kuormittavuuden vaikutusta työhyvinvointiin. Kirjassa on paljon konkretiaa, ei vain teoriaa, ja sen tavoitteena on myös vaikuttaa henkiseen kuormittumiseen.

Kirja jakaantuu kolmeen osioon. Aluksi tarkastellaan myötätuntostressiä ja myötätuntouupumista, sitten myötätuntouupumisen haastetta organisaatiolle ja johtamiselle, ja lopuksi myötätuntostressin säätelyä. Perustiedon lisäksi kirjan erityinen ansio on nostaa esiin myötätuntostressin yhteisöllinen vaikutus ja tarkastella sitä, miten yksilö ja yhteisö vaikuttavat myötätuntouupumisen prosessissa. Kirja nostaa esiin vuorovaikutuspulmien ja yhteisöllisyyden merkityksen työhyvinvoinnille. Työyhteisö on myötätuntostressin hallinnan ja myötätuntouupumuksen ehkäisyn keskeisin tuki: työyhteisön onnistunut vuorovaikutus ehkäisee myötätuntouupumista.

Teoksen toinen ilahduttava ansio on tarkastella teemaa myös johtamisen ja organisaation näkökulmasta. Myötätuntouupuminen ei ole yksilön vaan koko työyhteisön asia, vaikka usein yhteisöllisyyden merkitys saatetaan torjua. Taustalla voi vaikuttaa ajatus, että myötätuntouupumisessa on kyse ensisijaisesti yksittäisen ihmisen persoonallisista piirteistä. Kirjassa korostetaan sitä, että esimiesten on tutustuttava myötätuntostressiin ilmiönä, tunnistettava se normaaliksi työilmiöksi ja oltava valmis keskustelemaan siitä. On tunnistettava riskit, joita sisältää henkiseen kuormittumiseen, samalla tavalla kuin ymmärretään vaikkapa fyysisen vaaran riskit työpaikalla. Uupumisesta on puhuttava ja Nissinen tarjoaa välineitä tähän.

Kirja on ajankohtainen puheen- vuoro työhyvinvointiin, sillä vaikka työelämää tukevia rakenteita on, kasvava työuupumus on todellisuutta. Työpaikkojen heikko yhteisöllisyys vaikuttaa työssä väsymi-